

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

2 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 2, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 2, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ.
ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. МАЛИКОВА Гульчехра Рихсходжаевна В 100 ЛЕТ ЖИЗНЬ ТОЛЬКО НАЧИНАЕТСЯ ИЛИ ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ЮРИДИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ (1920-1928).....	8
---	---

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. МЕХНАТ ҲУҚУҚИ. БИЗНЕС ҲУҚУҚИ.
ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ**

2. ТОПИЛДИЕВ Воҳиджон Раҳимжонович, ДЖАМБАКИЕВА Феруза Бахтауновна ВОСИТАЧИЛИК ШАРТНОМАСИНИ БУЗГАНЛИК УЧУН ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИК.....	24
3. БАБАКУЛОВ Зафар Курбонназарович ТОВАР БЕЛГИСИДАН ФОЙДАЛАНИШДА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ	32
ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ	32
4. РАХМАТОВ Анвар Исломович СПОРТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ ШАРТНОМАВИЙ МАЖБУРИЯТЛАРИ	40
5. ХАСАНОВА Фарангис Акрамовна ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ ЖАВОБГАРЛИК ТУШУНЧАСИ ВА БЕЛГИЛАРИ.....	48
6. МИРСОАТОВ Хабибулла Қудратуллаевич МЕХНАТ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ПРОКУРОР НАЗОРАТИ ИНСТИТУТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	53
7. ХАМДАМОВА Фируза Уразалиевна КОДИФИКАЦИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ	59

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

8. ИСМОИЛОВ Олимжон Юсупжон ўғли ЛАТЕНТ ЖИНОЯТЧИЛИК: ТУШУНЧАСИ ВА ТАСНИФИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ.....	65
9. РАХИМОВ Камолiddин Мухаммаджонович ЙЎЛ ҲАРАКАТИ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	71

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

10. КАРИМОВА Дилрабо Эргашевна СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОРГАНОВ ДОСУДЕБНОГО ПРОИЗВОДСТВА В УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	80
11. РУЗМЕТОВ Ботиржон Хайитбаевич СУЩНОСТЬ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ И ФУНКЦИИ ИНСТИТУТА СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	86
12. БАЙБЕКОВА Машхура Бурибаевна ЭКСПЕРТИЗА ТАДҚИҚОТЛАРИ СИФАТИНИ ОШИРИШ БЎЙИЧА АЙРИМ ФИКРЛАР	97
13. ТОШЕВА Динара Музрафовна СУД-ЭКСПЕРТИЗА ЛАБОРАТОРИЯЛАРИДА ПРОФЕССИОНАЛ ТЕСТ ТЕКШИРУВЛАРИ ВА ЛАБОРАТОРИЯЛАРАРО СОЛИШТИРМА ТЕКШИРУВЛАРНИ ЎТКАЗИШ	102

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

14. УМАРХАНОВА Дилдора Шарипхановна ЖИНОЯТ ИШЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИК МЕХАНИЗМИНИНГ ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ТАҲЛИЛИ	110
15. YULDASHEVA Govkherjan COMPARATIVE ANALYSIS OF LEGAL REGULATION AND PECULIARITIES OF THE INSTITUTE OF HONORARY CONSULS AT THE PRESENT STAGE.....	120
16. ТУРСУНОВА Маликахон Улугбековна СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ И ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРАВА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ	129
17. ГУЛИМОВ Аманлык Базарбаевич ПРАВО ЖИТЕЛЕЙ ПРИАРАЛЬЯ НА БЛАГОПРИЯТНУЮ ОКРУЖАЮЩУЮ СРЕДУ	136
18. РАХМАНОВ Шухрат Наимович ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА ГОСУДАРСТВ ПРИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ КАК ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ДВУЕДИНЫЙ ИНСТИТУТ ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО ПРАВА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ	143

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

19. ИСОҚОВ Луқмонжон Холбоевич ОЗАРБАЙЖОН РЕСПУБЛИКАСИДА МИГРАЦИЯ СОҲАСИДАГИ ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	151
20. МАҲМУДҲОДЖАЕВА Умида Муминовна ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН ҲАҚ ЭВАЗИГА ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИДА ҲУҚУҚНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	161
21. АМИНОВ Умид Шарипович ПОНЯТИЕ И ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.....	168

ЁШ ОЛИМЛАР МИНБАРИ

22. ҒАЙБУЛЛАЕВА Зилола Ғайбулло қизи ИЖТИМОИЙ ТАРМОҚЛАР ОРҚАЛИ АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ХАРИДЛАР ВА ЭЛЕКТРОН ШАРТНОМАЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШ.....	172
23. ХОЖИЕВА Рўзигул Худайбердиевна ДАВЛАТ ХАРИДЛАРИ СОҲАСИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН КОРРУПЦИЯВИЙ ҲОЛАТЛАР ВА УЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....	179
24. ТОШЕВ Зафар Бобоқулович МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИНИ ЖИНОИЙ-ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ	185

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

РАХМАТОВ Анвар Исломович

Ўзбекистон Републикаси Адлия вазирлиги қошидаги

Юристар малакасини ошириш маркази директори

E-mail: yumominfo@gmail.com

СПОРТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ ШАРТНОМАВИЙ МАЖБУРИЯТЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): РАХМАТОВ А.И. СПОРТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ ШАРТНОМАВИЙ МАЖБУРИЯТЛАРИ // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 2 (2021), Б. 40-47.

 2 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-2-4>

АННОТАЦИЯ

Мақолада спорт шартномаларининг энг кўп тарқалган субъектлари, шартномаларнинг тури бўйича спорт ташкилотларининг шартномавий мажбуриятлари, спорт клублари ва уларни «иш берувчи» сифатида намаён бўлиш жиҳатлари юзасидан тушунчалар берилган. Шунингдек, спорт ташкилотлари иш берувчи сифатида намаён бўлса, унда уларнинг профессионал ва ҳаваскор спортчилар олдидаги мажбуриятлари батафсил ўрганилган ва муаллиф томонидан шартномаларга киритилиши лозим бўлган бандлар юзасидан таклифлар берилган. Бундан ташқари, мавзу юзасидан маҳаллий ва хорижий олимларнинг илмий тадқиқот ишларидан иктибослар келтирилган. Чет давлатлар қонунчилигидаги афзаллик ва камчилик жиҳатлар пухта ўрганилиб, амалиётдаги суд ишларидан намуналар келтирилган.

Калит сўзлар. Спорт ташкилотлари, спорт ташкилотларининг шартномавий мажбуриятлари, меҳнат шартномалари, клуб, профессионал спорт, тиббий ёрдам, иш берувчилар сифатида ишлайдиган спорт клублари.

РАХМАТОВ Анвар Исломович

Директор Центра повышения квалификации юристов

при Министерстве юстиции Республики Узбекистан

E-mail: yumominfo@gmail.com

ДОГОВОРНЫЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА СПОРТИВНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются договорные обязательства спортивных организаций, наиболее распространенные субъекты спортивных договоров, договорные обязательства спортивных организаций по типам договоров, спортивные клубы и представления их в качестве «работодателя». Также, детально изучены обязательства спортивных организаций, представленных в качестве работодателей перед спортсменами-профессионалами и любителями. Со стороны автора даются предложения, которые должны быть включены в контракты по требуемым пунктам. Кроме того, приводятся примеры работ отечественных и зарубежных ученых по указанной теме. Подробно изучены преимущества и недостатки зарубежного законодательства, приводятся примеры из судебной практики.

Ключевые слова. спортивные организации, договорные обязательства спортивных

организаций, трудовые договоры, клубы, профессиональный спорт, медицинское обслуживание, спортивные клубы, работающие в качестве работодателей.

RAXMATOV Anvar

Director of the Lawyers' Training Center under
the Ministry of Justice of the Republic of Uzbekistan

E-mail: yumominfo@gmail.com

CONTRACTUAL OBLIGATIONS OF SPORTS ORGANIZATIONS

ANNOTATION

The article provides aspects into the contractual obligations of sports organizations, the most common subjects of sports contracts, the contractual obligations of sports organizations by type of contract, sports clubs and how to represent them as an "employer". In that regard if sports organizations are represented as employers, then their obligations to professional and amateur athletes are studied in detail and made suggestions by the author concerning the clauses that shall be included in the contracts. In addition, there are quotes provided from research works of local and foreign scientists regarding the subject. The advantages and disadvantages of foreign law are studied in-depth, and examples from case law are given.

Keywords: Sports organizations, contractual obligations of sports organizations, employment contracts, clubs, professional sports, medical care, sports clubs working as employers.

Ҳозирги кунда жисмоний тарбия ва спорт соҳаси халқаро даражада оптималлашиб, кундан кун сиёсий тус олиб бомоқда. Ўтган асрнинг сўнгги йигирма йиллигида спортнинг ривожланишида давлатнинг ролини мустақамлаш тенденцияси юзага келди. Бунга ўз навбатида:

- 1) спорт соҳасидаги қонун ҳужжатларини қабул қилиниши;
- 2) спортни ривожлантириш ва молиялаштиришда ҳукумат ва маҳаллий ҳокимият органларининг иштироки;
- 3) спортнинг нафақат маданий балки бизнес ривожи;
- 4) спорт шартномалари субъектларининг кўлами кенгайиши ва бошқалар сабаб бўлмоқда дейишимиз мумкин.

Бугун кўплаб давлатлар спорт ва спорт шартномаларига оид қонун ҳужжатларини қабул қилишмоқда. Аммо, XX асрнинг 80-йилларигача спорт соҳасидаги турли қонун ҳужжатлари ҳар доим ҳам давлатлар томонидан қабул қилинмаган, аксинча спорт ташкилотлари томонидан мустақил ишлаб чиқилиб, амалга оширилган. Ҳақиқатан ҳам, ўша пайтларда спорт муносабатлари спорт ташкилотларнинг ички уставлари, хартиялари, регламентлари ва қоидалари билан тартибга солинган [1]. Бироқ, ҳозирда спорт соҳасидаги муносабатлар тури шунчалар кўпайдики, янги шартнома турлари ва қонун ҳужжатларини шунчаки, устав ва низомлар билан тартибга солиш мушкул масала.

Спорт шартномаларининг энг кўп тарқалган субъектларидан бири бу спорт ташкилотларидир. Спорт ташкилотларининг шартнома субъекти сифатида ўзига хос ҳуқуқ ва мажбуриятлари ҳам мавжуд. Спорт ташкилотлари томонидан тузиладиган энг кенг тарқалган шартномалар куйидагилар ҳисобланиб, мазкур шартномаларнинг тури бўйича спорт ташкилотларининг шартномавий мажбуриятлари ўзгариб туради:

- меҳнат шартномалари (employment contracts);
- ўйинчи билан тузиладиган шартномалари (player contracts);
- мураббий билан тузиладиган шартномалар (coach contracts)
- объектларни ижарага бериш шартномалари (contracts to lease facilities);
- ҳомийлик шартномалари (sponsorship contracts);
- кредит шартномалари (loan contracts) ва бошқалар.

Спорт ташкилотларининг мажбуриятларига келадиган бўлсак, спорт шартномасининг ажралмас субъекти сифатида улар профессионал спортчилар учун тўғри иш шароитларини таъминловчи «иш берувчи» сифатида ҳам намоён бўлади.

Иш берувчилар сифатида ишлайдиган спорт клублари ўз ходимларининг муносиб иш шароитларини таъминлаши керак, хусусан:

- спортчиларга тиббий ёрдам кўрсатиш ва спорт тадбирлари пайтида бахтсиз ҳодисалар хавфини камайтириш;
- профессионал спорт иш берувчиси спортчилар учун минимал зарур соғлиқни сақлашни таъминлаш учун барча чораларни кўриши;
- ўз ходимларининг шахсий ва жамоавий эркинликларини ҳурмат қилиши ва уларга риоя этилишини таъминлаши;
- профессионал спортчига профессионал спортда ўсиши ва ўз фикрларини ифода этиш имкониятини бериш шарт.

Шунингдек, агар спорт клубининг иш берувчи сифатида вазифалари ҳақида янада аниқроқ гапирадиган бўлсак, биринчи навбатда клуб унинг ходимлари бўлган спортчиларни иш билан таъминлаши керак. Касбий спорт соҳасида бундай мажбурият меҳнат унумдорлигини аниқлашда муҳим рол ўйнайди [2].

Аксарият мамлакатлар қонунларида профессионал спорт турларида ходимларнинг шахсий ҳаёти дахилсизлиги назарда тутилган бўлсада, спортчилар ҳам ўз навбатида иш берувчи томонидан белгиланган талабларга жавоб беришлари керак.

Профессионал спорт иш берувчиси спортчиларнинг шахсий ва жамоавий эркинликларини ҳурмат қилишга ва одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этилишини таъминлашга мажбурдир. Аксарият, МДХ таркибидаги давлатлар қонунчилигида спортдаги ҳар қандай камситиш ва зўравонликнинг намоён бўлишига Спорт федерациялари (бирлашмалар, уюшмалар) қарши туриш мажбурияти борлиги назарда тутилган.

«Франциядаги миллий спортнинг жамоавий шартномаси»нинг 12.3.1.3-моддаси – иш берувчилар томонидан меҳнат шартномасини лозим даражада бажарилиши спортчиларга иш берувчиларининг режалари ва дастурларига киритилган мусобақаларда қатнашиш имкониятини беришни назарда тутди.

Аммо, агар бирон бир ходим ёлланган спортчи сифатида ишни бажариш ҳуқуқига эга бўлса, бу спорт клуби томонидан ёлланган спортчи ушбу клубда ўйнаш ҳуқуқини талаб қилиши мумкин дегани эмас. Буни Реймс апелляция судининг Ижтимоий масалалар бўйича палатаси томонидан «Жесс Бичетга қарши «Стад де Реймс» иши бўйича 2005 йил 28 сентябрда қабул қилинган қароридан кўришимиз мумкин, Реймс апелляция суди футболчининг «Стад де Реймс» клубининг профессионал жамоаси томонидан қатнашиладиган ўйинларда иштирок этиш ҳуқуқига эга эмаслигини тасдиқлаган [3, Б.87 - 88].

Шу билан бирга, Франция Кассация судининг амалиёти ҳам маълум бўлиб, у спорт клубининг асосий жамоасидан ҳайдалган ва ўзини намаён қилишга имконият берилмаган хоккей ўйинчисига етказилган зарарни қоплаш тўғрисида қарор қабул қилди. Шунингдек, Франция Кассация судининг Ижтимоий ишлар палатаси томонидан 15.05.2008 йилдаги 06.43343-сонли суд қароридан, иш берувчи спортчига нисбатан амалга оширган хатти-ҳаракати билан ходимнинг спорт мартабасига жиддий зарар етказган деган хулосага келди [3, Б.87 - 88].

Спорт ташкилотининг иш берувчи сифатида қабул қиладиган бўлсак, унинг профессионал спортчига ҳақ тўлаш ва «тармоқлараро» меҳнат шартномасига мувофиқ унинг спорт ва меҳнат вазифаларини бажариши билан боғлиқ харажатларни қоплаш мажбурияти ҳам борлигини таъкидлаш жоиз.

Масалан, Қозоғистон Республикасининг 2014 йил 3 июлдаги «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида» ги Қонунининг [4] 30-моддаси 1-қисмига кўра, спорт клуби спорт фаолияти тўғрисидаги шартномага мувофиқ профессионал спортчи, профессионал мураббий ва жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги бошқа мутахассисларга ўз вақтида тўловларни амалга ошириш мажбурияти борлиги кўрсатилган бўлса, Беларусия Республикасининг 2014 йил 4 январдаги «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида» ги 125-3-сонли Қонунида [5] спорт ташкилотларининг шартномадаги иш ҳақи билан боғлиқ харажатларга оид мажбуриятлари қуйидагича кўрсатилиши белгиланган:

- иш ҳақини тўлаш (энг кам иш ҳақининг давлат кафолатидан кам бўлмаган);
- мусобақаларда муваффақиятли иштирок этган тақдирда (ҳар хил даражадаги мусобақаларда кўрсатилган натижаларга қараб, иш ҳақини ошириш миқдорини аниқ кўрсатган ҳолда) иш ҳақини ошириш;
- мусобақаларда муваффақиятли иштирок этган тақдирда бир марталик мукофот (ҳар хил даражадаги мусобақаларда кўрсатилган натижаларга қараб иш ҳақи миқдорини аниқ кўрсатган ҳолда);

– жамоавий спорт турлари бўйича ютуқли ўйин, урилган гол, голли пас ва бошқалар учун мукофот берилиши мумкин);

– юқори касбий маҳорат учун ойлик иш ҳақиға қўшимча, унинг миқдори спортчининг вазифаларини бажаришиға қараб ўзгариши мумкин;

– шартнома муддати тугаши билан ишдан бўшатиш тўловини тўлаш;

– даволаниш учун йиллик нафақа тўлаш ва бошқалар.

Бунда бериладиган пул таркибининг ҳажмини аниқлашда шартномада инфляцияни ҳисобға олган ҳолда даврий индексация қилиниши назарда тутилиши мумкин.

Спортчининг меҳнат фаолиятини ҳуқуқий қўллаб-қувватлашни шакллантириш ва ривожлантириш ҳозирги пайтда жамият ва давлат ҳаётида долзарб ва муҳим йўналиш ҳисобланади. Айни пайтда Россияда спортчи ва спорт ташкилоти ўртасидаги шартномавий муносабатларни тартибға солиш соҳасида қонунчилик шаклланмоқда. Спорт (шу жумладан, профессионал) соғлом миллат шаклланишида муҳим рол ўйнайди. Профессионал спортчи ҳеч нарса ишлаб чиқармайди, ҳеч қандай хизмат кўрсатмайди. Шунга қарамай, бу жамият учун фойдалидир, яъни ёш авлодга ўрнак бўлади, соғлом турмуш тарзига қизиқишни шакллантиради.

Яқин вақтгача қонунчиликда спортчи ва спорт ташкилоти ўртасидаги шартномавий муносабатлар тартибға солилмаган эди. Россия Федерациясининг «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида»ги янги Қонунни қабул қилиниши, шунингдек, Меҳнат кодексига киритилган ўзгартиришлар (хусусан, «Спортчилар ва мураббийлар ишини тартибға солиш хусусиятлари» янги 54.1-бобни киритиш) муҳим босқич бўлди.

Россия Федерацияси Меҳнат кодексининг 348.12-моддасида таъкидланишича, спортчи билан тузилган меҳнат шартномасида спортчининг ташаббуси билан (ўз илтимосига биноан) меҳнат шартномаси бекор қилинган тақдирда, спортчининг фойдасига нақд тўловни тўлаш мажбурияти тўғрисидаги шарт назарда тутилиши мумкинлиги белгиланган [6].

Континентал хоккей лигаси хоккейчиларининг шартномасини на меҳнат шартномаси, на фуқаролик, на аралаш шартномаси билан боғлаш мумкин эмас. Шубҳасиз, бундай битим атипик келишув³ сифатида тан олиними керак, аммо бундай битим ҳам фуқаролик, ҳам меҳнат қонунчилигининг асосий тамойиллари ва нормаларини, шунингдек унинг тарафларининг субъектив ҳуқуқларини бузмаслиги керак. Бунда, ходимлар билан тузиладиган ярим кунлик, муддатли, вақтинчалик ва мавсумий шартномалар тузиш мумкин бўлади. Масалан, 2010 йилда Еурофоунд тадқиқотлари «атипик» шартномаларни, яъни, ярим кунлик иш (ҳафтасига 10 соатдан кам), қисқа муддатли шартномалар, нол соатлик шартномалар ва ёзма бўлмаган шартномаларни ўрганиб чиққан. Тадқиқотлар шунини кўрсатдики, ишнинг атипик шакллари билан шуғулланадиган ишчилар тури мавсумий шартномалар бўйича кам малакали ишчилардан тортиб, қисқа, вазифаларға йўналтирилган шартномалар бўйича юқори малакали мутахассисларға қадар жуда хилма-хил ходимларни ишға жалб қилинишиға сабабчи бўлади.

Спортчи ва спорт ташкилоти ўртасидаги шартномани фақат фуқаролик қонуни ёки меҳнат қонуни деб аташ мумкин эмас. У фуқаролик қонунчилиги ва меҳнат шартномасининг хусусиятларига эга, шунингдек фуқаролик шартномаси элементлари бўлган меҳнат шартномаси ёки бу бошқа, мутлақо янги аралаш шаклдаги шартнома ҳисобланади.

Спорт шартномаларида меҳнат муносабатларининг белгилари қуйидагилар ҳисобланади:

1) иш берувчи томонидан тасдиқланган штат жадвалиға мувофиқ лавозимға мувофиқ ишлаш;

2) ходимнинг маълум бир меҳнат функциясини шахсий бажариши. Спортчи учун бу икки элементнинг комбинацияси – мусобақаларға тайёргарлик кўриш ва қатнашиш;

3) ички меҳнат қоидаларига риоя қилиш;

4) иш берувчининг ходимнинг ишини ташкил этиш, унга нормал меҳнат шароитларини яратиш, меҳнат муҳофазасини таъминлаш мажбурияти;

5) меҳнат учун ойлик иш ҳақи.

Ушбу хусусиятлардан камида биттасининг йўқлиги муносабатларни фуқаролик ҳуқуқи нормалари билан тартибға солишға имкон беради.

Профессионал спортчи ва спорт клуби ўртасида меҳнат муносабатлари мавжудлигини тан олиш учун урта асосий шартни бажариш керак:

1 - клуб томонидан спортчига унинг фаолияти учун мукофот тўлаш;

³ *Атипик келишув (шартнома)* – бу стандарт шартномаға мос келмайдиган шартнома ҳисобланиб, одатда буни меҳнат шартномаларида кўришимиз мумкин.

- 2 - спортчининг клуб томонидан қўйилган талабларни бажариши;
- 3 - у билан клуб ўртасидаги ўзаро бўйсунуш муносабатлари мавжудлиги.

Профессионал спортчига унинг фаолияти учун клуб томонидан тўланадиган ҳақ, у бажарган ишига муносиб бўлиши ва харажатларни қоплаш маблағидан фарқ қилиши керак. Масалан, спортчининг спорт фаолияти билан боғлиқ транспорт харажатларини қопланиши бу иш ҳақи ҳисобланмайди.

Амалда, баъзи бир спорт турларида меҳнат функцияси мавжуд бўлганда бошқача вазият юзага келади: спортчи клубда машқ килади, ушбу клуб учун мусобақаларда қатнашади, клуб унга меҳнат шароитларини яратади, аммо спортчи аъзолик бадалларини тўлайди, бу худди меҳнат учун жазодек гап.

Юқорида айтилганлар барча спортчилар меҳнат муносабатларига кирмайди, шунинг учун меҳнат шартномасини тузиш керак деган хулосага келишимизга имкон беради.

Спорт ташкилотининг яна бир мажбуриятларидан бири бу профессионал спортчига спорт маҳоратини ва малакасини ошириш имкониятларини бериши.

Францияда касбий ривожланиш одатда иш сифатини ошириш ва ишчиларнинг малакасини оширишга қаратилган. Спорт соҳасида бундай машгулотлар муайян аниқ эҳтиёжларни қондириш учун амалга оширилади. Мисол учун спортнинг серфинг тури бўйича кўплаб малакали инструкторлар кўпинча денгизнинг ўзи тўғрисида жуда кам маълумотга эга эканлиги аниқланди. Тўғри улар денгизчилар эмас, бироқ объектив маълумотларга асосланиб касбий ривожланиш ва билимларни ошириш, иш билан боғлиқ хавфларни олдини олиш ва тўғри баҳолаш учун имкон беради [3, Б.78].

Спорт клублари спорт ҳуқуқининг субъекти сифатида ўқув, рақобатбардош, жисмоний тарбия ва маърифий фаолиятни амалга ошириш ҳуқуқига эга. Бироқ, қонунчиликда уларга жисмоний тарбия ва спортни ривожлантиришда давлат ва маҳаллий ҳокимият органларига ёрдам бериш учун бир қатор ваколатлар берилган бўлсада, уларнинг спорт соҳасидаги ҳуқуқ ва мажбуриятларини аниқланмаган.

Н.А.Овчинникова Россия Федерациясининг спорт бўйича қонунчилигини таҳлил этган ҳолда фикрлашича, спорт клубларининг ҳуқуқий мақоми «амалдаги қонунчилик, низом, шунингдек спорт мусобақаси ташкилотчиси томонидан тасдиқланган битим билан белгиланади. Профессионал спорт клубининг асосий вазифалари жамоани шакллантириш, ушбу жамоанинг мусобақаларда иштирок этишини таъминлаш ва тайёрлашдан иборатдир. Шу билан бирга, жамоани клуб томонидан ҳар томонлама таъминланиши умумий жараёнда ҳал қилувчи вазифа ҳисобланади» [7].

Профессионал спорт турлари ва унинг субъектларини аниқлашга қизиқарли ёндашув, Беларус Республикасининг 04.01.2014 йилдаги 125-3269-сонли Қонунида [5] келтирилган. Қонуннинг 55-моддасига кўра, профессионал спорт – спортнинг юқори спорт натижаларига эришишга йўналтирилган ва спорт тадбирларини ташкил этишдан ва (ёки) уларда қатнашишдан мукофот (даромад) олиш билан боғлиқ тадбиркорлик, меҳнат ва қонун билан тақиқланмаган бошқа фаолият турларини ўз ичига олган таркибий қисмидир.

Мазкур қонуннинг 56-моддаси профессионал спорт субъектларига бағишланган бўлиб, профессионал спорт субъектлари таркибига профессионал спорт соҳасида фаолият юритувчи юридик ва жисмоний шахслар, шу жумладан спорт турлари бўйича федерациялар (уюшмалар, бирлашмалар), клублар, жисмоний тарбия ва спортнинг бошқа ташкилотлари, профессионал спортчилар, профессионал мураббийлар, профессионал спорт соҳасидаги фаолиятни амалга оширадиган спорт судьялари, профессионал спорт соҳасидаги фаолиятни амалга оширадиган бошқа шахслар киради [5].

Бизнингча, профессионал спортчининг меҳнат муносабатларининг муҳим белгилари (биргаликда бошқалар) меҳнат жараёнининг биргаликдаги ёки мавжуд бўлган меҳнат жараёнинг ўзаро таъсир кўрсатиши, бунинг учун доимий мукофотланиш (иш ҳақи) олиш ва меҳнат вазифаларини бажаришда ўзаро мажбуриятларни бажариш муносабатларидир, деб тахмин қилиш мумкин. Луис Мария Касорла Приетонинг таъбири билан айтганда, профессионал спортчи меҳнат шартномаси бўйича спорт мусобақаларида иштирок этиши ва кўрсатган хизматлари учун спорт ташкилоти (масалан, спорт клуби)дан молиявий имтиёзлар олаётган бир вақтда, ҳаваскор спортчи меҳнат муносабатларига киришмайди ҳам ва бундай фаолият учун ҳеч қандай молиявий компенсация олмайди ҳам [8, Б.64-94]. Ваҳоланки, ҳаваскор ҳам профессионал ҳам спорт муносабатлари субъекти ҳисобланади.

Шу каби номутаносибликлар ўртасидаги фарқларни аниқлаштириш, спорт шартномалари тузишда субъектлар профессионал ёки ҳаваскорга бўлинишлари, бунга қўйиладиган шартларга аниқликлар киритилиш лозим.

Бирок, жисмоний тарбия ва спорт билан шуғулланувчи фуқароларни икки тоифага бўлиш мумкин. Биринчиси, ўз соғлиғини мустаҳкамлаш ва танланган спорт турларида спорт маҳоратини ошириш учун шуғулланадиганлар. Иккинчи гуруҳ – спорт мусобақаларига тайёргарлик кўриш ва қатнашиш учун шуғулланувчилар, яъни ҳаваскор спортчилар. Биринчи тоифани спорт ҳуқуқи субъектларига киритиш мумкин эмас, чунки уларнинг спорт ташкилоти билан ўзаро муносабатлари фуқароликка оид қонунчиликда назарда тутилган характерга эга бўлиб, жисмоний тарбия ва соғлиқни сақлаш хизматларини кўрсатиш шартномаси асосида, уларнинг спорт тадбирларида қатнашиш ҳуқуқлари ва мажбуриятлари кўзда тутилмайди [9]. Спорт мусобақаларига тайёргарлик кўрадиган иккинчи тоифадаги фуқаролар эса спорт муносабатларининг қатнашчилари ҳисобланади. Шунинг учун, ҳаваскор спортчилар сифатида улар ҳам спорт ҳуқуқининг субъекти мақомига эга бўлишга ҳақли.

Аслида спорт ҳуқуқи субъектлари ҳилма-ҳил бўлиб, биринчи навбатда уларнинг ҳар бирини спортга бўлган муносабатининг даражаси аниқланиши лозим, шундагина асосий субъектларни аниқлаган ҳолда уларга ҳуқуқ ва мажбуриятларни бериш мумкин бўлади. Қолаверса, спорт бу инсоннинг жисмоний ривожланишини яхшилаш, саломатликни мустаҳкамлаш, ижодий узоқ умр кўриш, жисмоний тарбия олишдаги воситадир деган хулосага келишимиз мумкин.

Умуман олганда спорт ташкилотларининг шартномавий мажбуриятлари миллий қонунчилигимизда ёритилмаган бўлсада, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 28 январдаги «Олий маҳорат спорт мактаблари фаолиятини ташкил этиш тўғрисида»ги 18-сон қарори билан тасдиқланган «Олий маҳорат спорт мактаблари тўғрисида Низом»нинг 13-банд, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010-йил 23-сентябрдаги «Спорт мактаблари фаолиятини ҳамда спорт мактаблари тренерлари ва мутахассислари меҳнатини моддий рағбатлантириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги 211-сон қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикасидаги Ўзбекистон Республикаси давлат бюджетидан молиялаштириладиган спорт мактаблари тўғрисида»ги Низомнинг [10] 17-бандида спорт мактабларининг умумий мажбуриятлари келтириб ўтилган бўлиб, улар:

ўқув-машқ ва тарбия жараёнини амалга ошириш учун зарур шарт-шароитлар яратилишини таъминлаш, ходимлар ва ўқувчи-спортчилар томонидан ўз мажбуриятлари, ўқув дастурлари ва топшириқларининг бажарилишини таъминлаш;

спорт турлари бўйича тасдиқланган ўқув дастурлари асосида мактабнинг йиллик ўқув режасини, ўқув жадвалини ва ўқув-машқ жадвалини ишлаб чиқиш;

спорт турлари бўйича дастурлар талабларига ва ўқув режаларига мувофиқ ўқув-машқ ва тарбиявий жараёни амалга ошириш;

ўқув-машқ жараёни ўтказилаётган даврда ўқувчи-спортчилар ва спорт мактаби ходимларининг хавфсизлигини таъминлаш;

ўқув-машқ ва тарбия жараёнини жорий назорат қилиш, ўқувчи-спортчиларни тест синовидан ўтказиш ва уларнинг назорат нормативлари топширишини таъминлаш;

спорт мактабининг моддий-техника базаси ва мол-мулкнинг сақланишини ва улардан оқилона фойдаланилишини таъминлашга мажбурдирлар.

Юқорида кўрсатиб ўтилган норма маъмурий характерга эга эканлигига қарамасдан спорт ташкилотларининг шартномавий мажбуриятларига киритишга монетьлик қиладиган ҳолати йўқ, шу билан бирга спорт ташкилотларининг қайси фаолият турларига ихтисослашганлигига қараб юқоридаги мажбуриятлар кенгайтирилиши мумкин.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 16 июлдаги «Давлат таълим муассасалари ҳузурида спорт клубларини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 542-сон қарори билан тасдиқланган «Давлат таълим муассасалари ҳузуридаги спорт клублари тўғрисида»ги Низомнинг [11] 8-бандида спорт клубларининг мажбуриятлари белгиланган бўлиб улар қуйидагича:

қонун ҳужжатлари ва таъсис ҳужжатларига риоя этиш;

ўз мол-мулки ва пул маблағларидан фойдаланиш, шу жумладан, молиялаштириш манбалари тўғрисидаги ахборот билан клуб аъзоларининг танишиши эркинлигини таъминлаш;

рўйхатдан ўтказувчи орган билан тадбирлар ўтказишни келишиб олиш ва унинг вакилига ўтказилаётган тадбирларга эркин кириш имконини бериш;

спорт клуби вакилларининг чет мамлакатларга спорт клубининг фаолияти билан боғлиқ ташрифлари уюштирилиши ҳақида рўйхатдан ўтказувчи органни ўз вақтида хабардор қилиш.

Муаммони ҳал қилиш вариантларидан бири бу спорт турлари бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқишдир. Аммо мавжуд муаммоларни тўлиқ ҳал қилиш учун амалдаги қонунчиликка ўзгартириш киритиш керак, унда бундай шартномаларни тузиш тартиби ва асосий шартлари белгиланади. Амалиётда ушбу масалалар қонуннинг қайси соҳаси билан тартибга солиниши борасидаги тортишувлар мавжуд экан, бизнинг спортчиларимиз қонуний томондан ҳимоясиз қолишаверади ва шу сабабли энг самарали натижани кўрсата олмайдилар.

Спорт ташкилотларининг спортчиларга тиббий ёрдам кўрсатиши ва спорт тадбирлари пайтида бахтсиз ҳодисалар хавфини камайтириши мажбурияти алоҳида диққатга сазовордир.

Қозоғистон Республикасининг 2014 йил 3 июлдаги «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида»ги Қонунининг [17] 30-моддасида профессионал спорт клублари ўзларининг маблағлари ҳисобидан профессионал спортчиларни, профессионал мураббийларни ва жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги бошқа мутахассисларни мажбурий равишда дастлабки, даврий ва навбатдан ташқари тиббий кўрикдан ўтказишни ташкил этиши, шу билан бирга уларнинг иш жойини (лавозимини) ва ушбу тиббий кўриklar давонида ўргача иш ҳақини сақлаб қолишини кафолатлаши назарда тутилган. Бундан ташқари, спорт мусобақаларига тайёргарлик кўриш пайтида ёки тўғридан-тўғри уларда қатнашиш пайтида профессионал спортчи жароҳат олган тақдирда, профессионал спортчига малакали тиббий ёрдам кўрсатилиши ташкил қилиниши, шунингдек бундай бахтсиз ҳодисани тергов қилиш ва қайд этилишини таъминлаш ҳам белгиланган. Жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги профессионал спортчи, профессионал мураббий ва бошқа мутахассисларни меҳнатни муҳофаза қилиш ва бахтсиз ҳодисаларда биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш бўйича ишларни бажаришнинг хавфсиз усулларига ўргатиш, меҳнатни муҳофаза қилиш бўйича кўрсатмалар, иш жойида стажировка ўтказиш каби мажбуриятлари кўрсатилган.

Спорт ташкилотлари спортчилар учун минимал даражада соғлиқни сақлашни таъминлаш учун зарур бўлган барча чораларни кўриши шарт.

Қонуннинг 18-моддасида спорт футбол клуби таътил кунлари барча тиббий ёрдамнинг давомийлиги, шу жумладан психосоматик хизматлар ва реабилитация фаолиятини таъминлаш каби мажбуриятлари белгиланган бўлса, 8-моддасида футболчиларга ёрдам бериш учун тиббий-ижтимоий хизматни ташкил этиш ва сақлаш, шунингдек, зарур гигиена талабларига риоя қилган ҳолда футбол дарслари ўтказиладиган спорт базаларини ва ўйин майдончаларини ташкил этиш кераклиги белгилаб қўйилган [4].

Бундан ташқари, Бутунроссия спорт федерациялари спорт ташкилотлари билан спортчилар ўртасида тузилган шартномаларда спортчиларнинг тиббий кўриklари (текширувлари) натижалари илова қилинган-қилинмаганлиги ҳолатларини таҳлил қилишини ҳисобга олсак спорт ташкилотларининг спортчиларга тиббий ёрдам кўрсатиш мажбурияти шартномаларда императив тарзда киритилиши шартноманинг эрк мухторияти масаласига таъсир қилмайди деган хулосага келамиз.

Спорт ташкилотларининг шартномавий мажбуриятларига қўйидагиларни ҳам киритиб ўтишимиз керак:

1) халқаро ва миллий даражада профессионал спорт субъектларининг ҳуқуқлари ва манфаатлари ҳимоясини таъминлаш;

2) спорт захирасини тайёрлашни амалга ошириш;

3) спорт инфратузилмаси ва моддий-техник базасини ривожлантириш;

4) аҳоли ўртасида спортни оммалаштиришни ташкил этиш;

5) профессионал спортнинг фахрийлари ва ногиронларига ёрдам кўрсатиш.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, спорт ташкилотларининг ўз фаолиятини профессионал ва холисона амалга ошириши, ахлоқий меъёрларга риоя қилиши, профессионал спорт субъектларининг шаъни ва кадр-қимматини сақлаб қолиши, уларнинг имиджини кўтариши;

манфаатлари у вакили бўлган профессионал спорт субъектларининг қонуний манфаатларига мувофиқ ҳаракат қилиши;

спорт турлари бўйича спорт мусобақалари қоидалари, спорт мусобақаларини ўтказиш (ўтказиш қоидалари) тўғрисидаги қоидаларни билиши ва ўз фаолиятларини амалга оширишда уларга риоя этилишини таъминлаши;

спортдаги допингнинг олдини олиш ва унга қарши курашишда ёрдам бериши;
жисмоний тарбия ва спорт соҳасидаги қонун ҳужжатларига риоя қилиши;
шунингдек, спорт шартномаларининг хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда бошқа мажбуриятларини амалга ошириши, аслида, Спорт ташкилотларининг нечоғлик аҳамиятли эканлигини кўрсатади ҳамда рейтингини кўтарилишида муносиб хизмат қилади. Зеро, биз таъкидлаб ўтган мажбуриятлар бўлмаганида Спорт ташкилотларининг мавжудлигидаги маъно йўқолган бўлар ва спортчилар учун унинг кераги ҳам бўлмасди.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. О.А. Шевченко «Гражданско-правовые аспекты договорных обязательств в области спорта» Теория и практика Физической культуры. Научно-теоретический журнал №8 – 2003г. –М.
2. А.А. Беляев. Правосубъектность спортивных организаций. –2011г. – М.
3. Pautot S., Pautot M. Les contrats de travail des sportifs [Трудовые контракты спортсменов]. Р. 87 - 88.
4. Қозоғистон Республикасининг 2014 йил 3 июлдаги «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида»ги Қонуни // URL: <https://www.pavlodar.com/zakon/?dok=05638&uro=080030> .
5. Закон Республики Беларусь О физической культуре и спорте от 4 января 2014 г. № 125-З // URL: https://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_fizicheskoy_kulture_i_sporte.htm.
6. Россия Федерацияси Меҳнат кодекси. 26.12.2001 г.–М. // URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34683/.
7. Овчинникова Н.А., Каткова В.В. Правовое регулирование независимой оценки квалификации работников в сфере физической культуры и спорта / Н.А. Овчинникова, В.В. Каткова // Актуальные проблемы правового регулирования спортивных правоотношений: сб. материалов VII Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. Челябинск (Россия) — Минск (Республика Беларусь). 2017.
8. Правовая доктрина регулирования труда в сфере профессионального спорта и пути ее реализации в России. Монография. М., 2015.
9. Малеина М. Н. Природа и содержание договора на оказание физкультурно-оздоровительных услуг.
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 23 сентябрдаги 211-сон «Спорт мактаблари фаолиятини ҳамда спорт мактаблари тренерлари ва мутахассислари меҳнатини моддий рағбатлантириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида»ги Қарори // URL: <https://lex.uz/ru/docs/1683015>.
11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 16 июлдаги «Давлат таълим муассасалари ҳузурида спорт клубларини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 542-сон қарори қарори // URL: <https://lex.uz/ru/docs/3824011>.